Eerste Kamer der Staten-Generaal

1

Vergaderjaar 2026–2027

30 950 Rassendiscriminatie

F

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 29 september 2026

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken[1] heeft schriftelijk overleg gevoerd met de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de **Denkrichtingen ten behoeve van een nationaal programma tegen Discriminatie en Racisme 2025–2029.** Bijgaand brengt de commissie hiervan verslag uit. Dit verslag bestaat uit:

- De uitgaande brief van 3 februari 2026.
- Een uitstelbericht van 17 maart 2026.
- De antwoordbrief van 28 september 2026.

De griffier van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Bergman

[1] Samenstelling:
Beukering (Fractie-Beukering), Dessing (FVD), Dittrich (D66), Doornhof (CDA), Fiers (PRO), Van Gasteren (Fractie-Van Gasteren), Van der Goot (OPNL), Griffioen (D66), Van Gurp (PRO), Van Hattem (PVV), Janssen (SP), Janssen-van Helvoort (PRO), Karaaslan (D66), Kroon (BBB), Lagas (BBB) (voorzitter), Van Langen-Visbeek (BBB), Lievense (BBB), Meijer (VVD) (ondervoorzitter), Moonen (D66), Nicolaï (PvdD), Perin-Gopie (Volt), Recourt (PRO), Van Rooijen (50PLUS), Roovers (PRO), Van de Sanden (Fractie-Van de Sanden), Schalk (SGP), Straus (VVD), Talsma (ChristenUnie), Van Toorenburg (CDA), Visseren-Hamakers (Fractie-Visseren-Hamakers), Walenkamp (Fractie-Walenkamp

kst-30950-F
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2026

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR BINNENLANDSE ZAKEN

Aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Den Haag, 3 februari 2026

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 12 december 2025 ter aanbieding van de denkrichtingen ten behoeve van een nationaal programma tegen Discriminatie en Racisme 2025–2029.[2] Naar aanleiding van uw brief hebben de leden van de fractie van **GroenLinks-PvdA**, mede namens het lid van de fractie-Visseren-Hamakers, en de leden van de fractie van **Volt** een aantal vragen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA, mede namens het lid van de fractie-Visseren-Hamakers

Tot en met 2025 had de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) de rol om het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme te ontwikkelen en coördineren. Dit is gewijzigd.[3] Uit uw brief van 12 december 2025 begrijpen deze leden dat deze denkrichtingen «mede» zijn opgesteld door de regering. Wie zijn de andere opstellers? Wat was de rol van de NCDR?
Wat was de inhoudelijke inbreng van de NCDR? Waar moeten volgens de NCDR de prioriteiten worden gelegd? Welke inhoudelijke punten van de NCDR zijn niet of anders in de denkrichtingen opgenomen?

De leden hechten grote waarde aan een effectieve aanpak van discriminatie en racisme. In 2025 vernieuwde Movisie het dossier «Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?» met daarin een bundeling van de wetenschappelijke kennis.[4] Welke wetenschappelijke inzichten over de aanpak van discriminatie en racisme zijn gebruikt bij het opstellen van denkrichtingen? Graag ontvangen de leden een toelichting waarin inzichtelijk wordt gemaakt welke elementen van de denkrichtingen een bewezen effectieve aanpak hebben en welke (nog) niet? Wat kan geleerd worden van de aanpak van discriminatie en racisme in andere landen? Graag ontvangen deze leden ook hierop een toelichting?

In de denkrichtingen staat dat de aanpak tegen alledaagse vormen van discriminatie en racisme begint met een duidelijke norm: discriminatie is onacceptabel, ongrondwettelijk, onrechtmatig en strafbaar. Burgers en maatschappelijke organisaties kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van die norm. Deze leden zijn verbaasd dat de overheid niet genoemd wordt als belangrijke partij die kan bijdragen aan het verwezenlijken van die norm. Waarom staat de overheid niet genoemd als belangrijke partij om normen te verwezenlijken? Is er (internationaal) onderzoek gedaan naar de effectiviteit van normstelling bij de aanpak van discriminatie en racisme? Is hierbij onderscheid aan te brengen tussen juridische, sociale en ethische normstellingen? Is er, meer specifiek, (internationaal) onderzoek gedaan naar de rol van de landelijke en lokale overheid bij normstelling? Is er onder (internationaal) onderzoek gedaan naar de effecten als deze normstelling vanuit de overheid uitblijft? Is er (internationaal) onderzoek naar de onderlinge samenhang tussen de normstelling vanuit verschillende actoren, zoals burgers, maatschappelijke organisaties

---

[2] *Kamerstukken I* 2025/26, 30 950, C.
[3] *Kamerstukken II* 2024/25, 30 950, nr. 454.
[4] https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-verminderen-discriminatie

en de overheid? Graag ontvangen deze leden een toelichting bij de bovenstaande vragen.

In 2024 hebben de Ministeries van SZW en BZK onderzocht of, en hoe, een sociale norm tegen discriminatie en racisme effectief kan worden uitgedragen door maatschappelijke en private partijen. De uitkomsten werden in 2025 verwacht, zo staat in de denkrichtingen. Zijn de resultaten al bekend? Zo ja, wat zijn de resultaten? Zo nee, bent u bereid deze alsnog met de Eerste Kamer te delen?

Uit de voortgangsrapportage van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme blijkt dat cumulatieve discriminatie in vergelijking met andere Europese landen in Nederland vaker voorkomt. Wat is volgens u de verklaring hiervoor? Wat betekent deze constatering van de Staatscommissie voor de aanpak van discriminatie en racisme in Nederland? Hoe is dit vertaald in de denkrichtingen?

Sinds 2020 spreekt het Sociaal Cultureel Planbureau bij moslimdiscriminatie van «chronische discriminatie» omdat het een hardnekkig, structureel probleem is dat in alle lagen van de Nederlandse samenleving voorkomt. Daarnaast is sprake van hoge ervaringscijfers, intersectionele discriminatie, dagelijks impact en veel online haat.
In het onderzoek naar de bestrijding van moslimdiscriminatie (in het kader van het vorig Nationaal Programma) worden kansrijke versterkingen genoemd om moslimdiscriminatie aan te pakken. In de Tweede Kamerbrief van 21 maart 2025 over dit onderzoek staat dat de reactie van de regering wordt verwerkt in het nieuwe Nationaal Programma.[5] Niet alle versterkingen zijn opgenomen de denkrichtingen. Graag ontvangen de leden een toelichting per voorgestelde versterking waarom deze wel of niet zijn opgenomen.

De leden hechten uiteraard ook aan effectieve wetgeving op het gebied van de aanpak van discriminatie en racisme en zijn daarom geïnteresseerd in de relatie van de denkrichtingen met de resultaten van het parlementair onderzoek naar effectiviteit van antidiscriminatie wetgeving.[6] Kunt u aangeven welke aanbevelingen wel onderdeel uitmaken van de denkrichtingen en welke niet en waarom niet? In de denkrichtingen staat dat «momenteel onderzocht [wordt] of wet- en regelgeving tegen discriminatie kan worden aangevuld, zodat het handelen van overheidsorganisaties kan worden getoetst aan het beginsel van gelijke behandeling.». Door wie wordt dit onderzocht en wanneer zijn de resultaten te verwachten?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van Volt

De Europese Commissie heeft onlangs in de Union of Equality: Anti-Racism Strategy 2026–2030 een recent OECD-onderzoek geciteerd dat aangeeft dat raciale of etnische discriminatie in de EU jaarlijks tot circa € 12,7 miljard aan gemiste economische productie kan kosten. Dit onderzoek toont aan dat discriminatie en racisme niet alleen een maatschappelijk probleem is maar ook een economisch probleem. Een kostenanalyse van de impact van discriminatie en racisme op Nederlands niveau kan helpen om de maatschappelijke en financiële urgentie van bestrijdingsmaatregelen objectief te onderbouwen en prioriteiten te stellen in beleid. Tijdens het debat over de begroting BZK 2025 in de

---

[5] *Kamerstukken II* 2024/25, 30 950, nr. 450.
[6] Parlementaire onderzoekscommissie effectiviteit antidiscriminatiewetgeving, *Gelijk recht doen. Een parlementair onderzoek naar de mogelijkheden van de wetgever om discriminatie tegen te gaan, Kamerstukken I* 2021/22, CXLVI, X.

Eerste Kamer op 8 april 2025 gaf uw voorganger aan dat kosten van discriminatie en racisme betrokken zouden worden bij het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme. Een meerjarenprogramma heeft de Kamer niet ontvangen. Kunt u aangeven wat de stand van zaken is rondom dat kostenonderzoek? Bent u voornemens om te onderzoeken wat discriminatie en racisme Nederland jaarlijks kost in economische termen (bijvoorbeeld in termen van verlies aan productiviteit, gezondheidskosten, en sociale kosten)?

Tijdens de algemene politieke beschouwingen in de Eerste Kamer van november 2024 heeft Minister-President Schoof toegezegd dat in Q1 van 2025 het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme aan de Kamer zo worden toegezonden. Uw voorganger heeft tijdens het debat over de begroting BZK 2025 in de Eerste Kamer toegezegd dat het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme in het voorjaar van 2025 aan de Eerste Kamer zou worden toegestuurd. Inmiddels is het 2026 en heeft de Eerste Kamer slechts «denkrichtingen» ontvangen. Wat is de formele status van dit document, nu het niet gebruikelijk is om denkrichtingen aan de Kamer te sturen, wanneer een beleidsprogramma beloofd is? Waarom heeft het zo lang geduurd om tot deze denkrichtingen te komen, terwijl de Kamer juist aandringt op stevige, structurele maatregelen tegen discriminatie en racisme? Hoe verhoudt deze beperkte stap zich tot de maatschappelijke urgentie en de eerder uitgesproken ambities van het kabinet? Hoe wordt geborgd dat deze denkrichtingen daadwerkelijk leiden tot concrete beleidskeuzes en niet blijven steken als vrijblijvend document? Welke tijdlijn en procesafspraken hanteert u voor de verdere uitwerking richting een Nationaal Programma? Komt er alsnog een nieuw Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme, en zo ja, wie draagt hiervoor de politieke en ambtelijke regie? Zo nee, hoe geeft u dan een extra en zichtbare impuls aan de bestrijding van discriminatie en racisme? Hoe verhoudt het ontbreken van een Nationaal Programma zich tot de huidige, voornamelijk adviserende rol van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme? Bent u voornemens de rol en positie van de NCDR wettelijk te verankeren, mede in het licht van vergelijkbare ontwikkelingen rond andere nationale coördinatoren?

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken ziet met belangstelling uit naar uw reactie en ontvangt deze graag binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

De voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
I.M. Lagas

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 17 maart 2026

Op 3 februari 2026 ontving ik schriftelijke vragen van uw Kamer over de denkrichtingen voor een nationaal programma tegen discriminatie en racisme met meerjarenagenda.[7] Hierbij meld ik u dat vanwege de kabinetswissel, de complexiteit van een aantal vragen en de benodigde interdepartementale afstemming en afstemming met de NCDR, het niet is gelukt uw vragen binnen de gangbare termijn van vier weken te beantwoorden. Ik streef ernaar om de antwoorden op uw vragen op korte termijn aan uw Kamer te sturen.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
P.E. Heerma

[7] De brief is hier raadpleegbaar: https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20260203/brief_aan_de_minister_van_bzk_over_2.

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 28 september 2026

Hierbij ontvangt u de reactie op de vragen over de Denkrichtingen ten behoeve van een nationaal programma tegen Discriminatie en Racisme 2025–2029 (*Kamerstukken I* 2025/26, 30 950, C), ingediend door de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken op 3 februari 2026.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
P.E. Heerma

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA, mede namens het lid van de fractie-Visseren-Hamakers

Vraag:

Tot en met 2025 had de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) de rol om het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme te ontwikkelen en coördineren. Dit is gewijzigd. Uit uw brief van 12 december 2025 begrijpen deze leden dat deze denkrichtingen «mede» zijn opgesteld door de regering. Wie zijn de andere opstellers? Wat was de rol van de NCDR? Wat was de inhoudelijke inbreng van de NCDR? Waar moeten volgens de NCDR de prioriteiten worden gelegd? Welke inhoudelijke punten van de NCDR zijn niet of anders in de denkrichtingen opgenomen?

Antwoord:

De denkrichtingen voor een Nationaal Programma met meerjarenagenda zijn opgesteld op dezelfde wijze als de Nationale Programma's tegen Discriminatie en Racisme uit 2022 en 2023, met dien verstande dat de denkrichtingen niet formeel zijn vastgesteld, maar zijn gepresenteerd als een stand van zaken van het denken op dat moment en een uitnodiging aan het volgende kabinet om daarop voort te bouwen. De NCDR coördineerde de totstandkoming van de programma's en de denkrichtingen en werkte daarbij samen met de departementen. Dat houdt in dat de NCDR voorstellen deed voor versterkingen en dat die waar mogelijk door de departementen werden omgezet in beleidsvoornemens. Deze versterkingen – van lopend beleid of op nieuwe thema's – werden in het Nationaal Programma aangekondigd. Voorts bevatten de Nationale Programma's en de denkrichtingen een analyse van de NCDR van de stand van discriminatie in Nederland op dat moment en een overzicht van de voortgang op eerdere versterkingen. De NCDR zorgde ook voor het opstellen en de redactie. De Nationale Programma's uit 2022 en 2023 zijn evenwel geen programma's van de NCDR alleen, maar ook van het kabinet: de diverse betrokken departementen committeerden zich aan de maatregelen die daarin worden aangekondigd. De Nationale Programma's zijn dan ook door de Minister van BZK, namens het hele kabinet, aan uw Kamer gezonden.

De denkrichtingen zijn op deze zelfde wijze opgesteld, dus onder coördinatie van de NCDR en in samenspraak met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Ministerie van Justitie en Veiligheid, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, het Ministerie van Financiën en de toenmalige Ministeries van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Asiel en Migratie. Naast voorstellen voor verdere versterkingen, bevatten de denkrichtingen ook voorstellen voor een meerjarenagenda voor de aanpak van discriminatie.

Bij het Nationale Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023 is een brief gepubliceerd met de punten waarop de NCDR graag nog meer ambitie had willen zien in het nationale programma. Bij de denkrichtingen, die slechts voorstellen omvatten voor een volgende aanpak van discriminatie, is een dergelijke brief niet verzonden. De NCDR heeft desgevraagd naar aanleiding van deze vragen aangegeven welke prioriteiten zouden moeten worden gesteld en waar de denkrichtingen afwijken van zijn voorstellen. De NCDR zou graag zien dat er prioriteit wordt gegeven aan stevige regie en coördinatie vanuit de overheid (om

versnippering tegen te gaan) op de aanpak van discriminatie en racisme, met structurele benodigde financiële middelen. Een wettelijke verankering van de NCDR draagt bij aan het verstevigen van de aanpak van discriminatie en racisme, aldus de NCDR. Echter, voor een effectieve en continue aanpak van discriminatie en racisme zijn ook structurele middelen nodig.

Een aantal inhoudelijke punten die de NCDR onder meer graag had willen borgen in het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme zijn:
- het instellen van een wettelijke taak voor gemeenten om antidiscriminatiebeleid te ontwikkelen en uit te voeren;
- een uitbreiding Wet ingroeiquotum en streefcijfers naar een intersectioneel diversiteitsquotum.

Ten aanzien van het creëren van een wettelijke taak voor gemeenten om antidiscriminatiebeleid te voeren, geldt dat de daarvoor benodigde middelen op dit moment niet voorhanden zijn. Een nieuwe wettelijke taak is daarmee niet uitvoerbaar voor gemeenten. De Tweede Kamer is hierover in het najaar van 2025 geïnformeerd.[8]

Wat betreft de uitbreiding van de Wet ingroeiquotum en streefcijfers:deze wet wordt in 2027 geëvalueerd. Naar aanleiding van deze evaluatie zal beoordeeld worden wat er in de toekomst nodig is aan maatregelen en of eventuele uitbreidingen gewenst zijn.

Vraag:

De leden hechten grote waarde aan een effectieve aanpak van discriminatie en racisme. In 2025 vernieuwde Movisie het dossier «Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?» met daarin een bundeling van de wetenschappelijke kennis. Welke wetenschappelijke inzichten over de aanpak van discriminatie en racisme zijn gebruikt bij het opstellen van de denkrichtingen? Graag ontvangen de leden een toelichting waarin inzichtelijk wordt gemaakt welke elementen van de denkrichtingen een bewezen effectieve aanpak hebben en welke (nog) niet?

Antwoord:

De denkrichtingen voor een Nationaal Programma met meerjarenagenda kennen meerdere uitgangspunten. De basis onder de denkrichtingen is het uitgangspunt dat discriminatie in strijd is met fundamentele waarden zoals vervat in de Grondwet en internationale verdragen. De denkrichtingen dragen uit dat discriminatie en racisme onacceptabel zijn, voor de overheid en in de samenleving. Dit is in lijn met het inzicht dat wordt beschreven door Movisie in het in de vraag aangehaalde onderzoek, dat een aanpak tegen discriminatie begint met een duidelijke norm.[9]

Een ander uitgangspunt is dat de maatregelen *evidence based* zijn en gebaseerd zijn op wat werkt en bewezen effectief is gebleken. Er is inmiddels een gedegen kennisbasis opgebouwd op het gebied van de aanpak van discriminatie en racisme via onderzoek van het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS), alsook via onderzoeken naar specifieke vormen van discriminatie (bijv. triggerfactoren onderzoeken) en kennis vanuit pilots en projecten. Deze kennis, samen met de onder meer door de NCDR in *town hall*-sessies opgehaalde ervaringen met discriminatie in de praktijk, ligt ten grondslag aan de denkrichtingen.

---

[8] Derde voortgangsbrief discriminatie en racisme BZK 2025, 13 november 2025 (*Kamerstukken II* 2025/26, 30 950, nr. 503).
[9] Movisie, *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?*, 2025.

Hieronder worden enkele voorbeelden gegeven van voorstellen voor versterkingen die zijn gebaseerd op onderzoek en ervaringen met betrekking tot discriminatie en racisme.

Voor wat betreft de denkrichtingen rondom de VWS-beleidsterreinen heeft het Ministerie van VWS zorgvuldig gekeken naar zijn rol als het gaat om het bestrijden van discriminatie in zorg, welzijn en sport. Veldpartijen bepalen zelf wat de inhoud is van gezondheidszorgbeleid, protocollen en richtlijnen. Het ministerie ziet voor zichzelf vooral een aanjagende rol die tot uitdrukking komt in het agenderen van de thematiek op de juiste plekken in het zorg- en welzijnssysteem, door o.a. het vergroten van kennis (uitvoeren van verschillende onderzoeken) en het veranderen van de sociale norm (uitspreken, erkennen): mechanismen die volgens Movisie werken bij het verminderen van discriminatie.

Een van de projecten die het Ministerie van VWS heeft geïnitieerd, is het programma van Zonmw «Diversiteitsensitief werken in de zorg». Veel onderzoeken constateren dat diversiteitsensitieve zorg nodig is om discriminatie in de zorg- en welzijnssectoren tegen te gaan. Zo stelt het rapport van Amsterdam UMC en Movisie dat diversiteitssensitief denken belangrijk is omdat het zorgverleners helpt om voorbij aannames te kijken en beter aan te sluiten bij de individuele cliënt.[10] Het vergroot het begrip voor verschillende normen, waarden en verwachtingen, verbetert de communicatie en voorkomt misverstanden of onbedoelde uitsluiting. Daarnaast draagt het bij aan een inclusieve werkomgeving waarin zorgverleners zich veilig en gezien voelen, wat het werkplezier, de samenwerking en uiteindelijk ook de kwaliteit van zorg versterkt. Ten slotte is het van belang om onderzoek in de toekomst te herhalen, zodat kan worden bezien welke effecten interventies in de zorg- en welzijnssectoren opleveren.

In de denkrichtingen is ook aandacht voor onderadvisering. Dit valt onder het Ministerie van OCW. Als versterking van de huidige inzet op onderadvisering wordt in de denkrichtingen genoemd dat scholen worden ondersteund met de schooladviesprocedure, bijvoorbeeld middels de Handreiking schooladvisering. Met deze Handreiking wordt bijgedragen aan bewustwording van het probleem van onderadvisering, worden leerkrachten en andere onderwijsprofessionals geïnformeerd over relevante ontwikkelingen en kennis en verwezen naar concrete tools waarmee zij aan de slag kunnen. Ook worden scholen via de Handreiking beter in staat gesteld ouders te betrekken bij de schooladvisering, zodat ook hun slagkracht wordt vergroot. Zeker voor scholen die toch al aan de slag willen met het thema onderadvisering, is dit een mogelijk effectieve versterking.

Voor het thema schooladvisering wordt gekeken hoe in het buitenland de overgang van primair (po) naar voortgezet onderwijs (vo) wordt vormgegeven en wat voor gevolgen dit heeft voor kansengelijkheid. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat Nederland een vroege vorm van selectie voor het vo heeft, waarbij er een lagere mate van flexibiliteit is voor leerlingen om nog van leerpad te wisselen. Hierdoor is onderadvisering in groep 8 een wezenlijk probleem, aangezien dit al vroeg een grote impact heeft op de leer- en ontwikkelkansen van Nederlandse jongeren. Momenteel wordt verkend hoe het schooladvies in groep 8 breder gemaakt zou kunnen worden, waardoor onderadvisering ook wordt tegengegaan.

---

[10] Amsterdam UMC in samenwerking met Movisie, *Professionaliteit te allen tijde – een kwalitatief onderzoek naar de meerwaarde van inclusieve en cultuursensitieve langdurige zorg*, november 2024.

Een ander onderwerp in de denkrichtingen is het herzien van de kerndoelen voor het onderwijs. Zoals gevraagd in de motie-Van den Hul[11] is aan het SLO (het landelijk expertisecentrum voor het curriculum) gevraagd om bij het actualiseren van de kerndoelen voorstellen op te nemen over hoe racisme en discriminatie, antisemitisme, het koloniaal verleden en migratiegeschiedenis kunnen worden verankerend in het curriculum. In 2025 zijn de definitieve conceptkerndoelen voor het leergebied Mens & Maatschappij opgeleverd. Hierin is, specifieker dan in de huidige kerndoelen, opgenomen dat leerlingen kennis moeten opdoen over het koloniaal en slavernijverleden en de doorwerking daarvan in het heden. Deze kerndoelen worden momenteel vastgelegd in wet- en regelgeving, en treden naar verwachting op 1 augustus 2027 in werking. In het actualisatieproces van de kerndoelen zijn deskundigen en wetenschappelijke publicaties geraadpleegd ten aanzien van racisme en discriminatie waaronder ook van KIS. Ook is gekeken hoe burgerschap wordt vormgegeven in andere landen en heeft SLO deelgenomen aan conferenties over burgerschap van de Raad van Europa. De geactualiseerde kerndoelen burgerschap en mens en maatschappij, bieden scholen de inhoudelijke basis om aan de slag te gaan met racisme en discriminatie en processen die daartoe leiden door inleving en empathie (vanuit multiperspectiviteit), sociale normen en het bieden van kennis over stereotypering.

Een ander voorbeeld van beleid gebaseerd op onderzoek is de campagne die het Ministerie van BZK voorbereidt om de kennis over het melden van discriminatie te vergroten. Voordat is gestart met het ontwikkelen van de campagne is gedragswetenschappelijk onderzoek gedaan naar de redenen waarom mensen geen melding maken van discriminatie en de mogelijkheden om hen bewust te maken van de mogelijkheden. Dat onderzoek is aangevuld met een kwalitatief onderzoek naar de bekendheid van Discriminatie.nl. Die bevindingen worden momenteel meegenomen in de ontwikkeling van de (vorm van) de campagne.

Een voorbeeld van acties gebaseerd op de ervaringen en behoeften van burgers is de organisatie van conferenties over het koloniaal- en slavernijverleden. In het kader van het Herdenkingsjaar Slavernijverleden dat wordt genoemd in de denkrichtingen, heeft het Ministerie van OCW deze conferenties georganiseerd. Hierbij is ervoor gekozen om de wensen en behoeften van de betrokken gemeenschappen centraal te stellen bij het vormgeven van de plannen. Op basis van hun ervaringskennis en expertise konden er aanvragen worden ingediend waarmee onderbelichte perspectieven op het Nederlandse koloniale- en slavernijverleden en de doorwerking van dit verleden, op basis van hun eigen visie, kon worden belicht. Tijdens de conferenties stonden het delen van kennis en het vergroten van bewustwording over het koloniaal- en slavernijverleden en de doorwerking hiervan in het heden in de vorm van discriminatie en racisme centraal.

Vraag:

Wat kan geleerd worden van de aanpak van discriminatie en racisme in andere landen? Graag ontvangen deze leden ook hierop een toelichting.

Antwoord:

Zoals hierboven reeds aangehaald, wordt regelmatig onderzocht wat kan worden geleerd van andere landen, zoals bij de overgang van primair

[11] *Kamerstukken II* 2019/20, 31 293, nr. 540.

naar voortgezet onderwijs en het effect op kansengelijkheid en bij de actualisering van de kerndoelen van het onderwijs.

Daarnaast wordt bij het vormgeven van beleid zo mogelijk en waar relevant gekeken naar internationaal wetenschappelijk onderzoek. Een voorbeeld daarvan is het eerste verkennende onderzoek rondom discriminatie in zorg, welzijn en sport dat uitgevoerd is in opdracht van het Ministerie van VWS en de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. Dit onderzoek bouwt onder meer voort op wetenschappelijke kennis uit andere landen, zoals het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.[12] Daarnaast hebben KIS en Movisie in het hierboven reeds aangehaalde onderzoek naar wat werkt bij het verminderen van discriminatie op grond van meerdere wetenschappelijke bronnen beschreven wat de werkzame mechanismen tegen discriminatie zijn. Het merendeel van de studies die hiervoor gebruikt is, komt uit het buitenland.

Vraag:

In de denkrichtingen staat dat de aanpak tegen alledaagse vormen van discriminatie en racisme begint met een duidelijke norm: discriminatie is onacceptabel, ongrondwettelijk, onrechtmatig en strafbaar. Burgers en maatschappelijke organisaties kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van die norm. Deze leden zijn verbaasd dat de overheid niet genoemd wordt als belangrijke partij die kan bijdragen aan het verwezenlijken van die norm. Waarom staat de overheid niet genoemd als belangrijke partij om normen te verwezenlijken?

Antwoord:

Het kabinet geeft in het Coalitieakkoord aan dat er geen plek is voor discriminatie en racisme in onze samenleving en bestendigt daarmee de norm die reeds in artikel 1 van de Grondwet is neergelegd en die geldt voor de overheid. In de denkrichtingen voor een meerjarig Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme wordt dit discriminatieverbod dan ook als uitgangspunt en basis genoemd voor de verdere discriminatieaanpak. De overheid draagt verder met de maatregelen die zij neemt bij aan het verwezenlijken van die norm.

De overheid geldt dus zeker als een belangrijke partij die kan bijdragen aan het verwezenlijken van de norm dat discriminatie onacceptabel is. Maar waar in de denkrichtingen wordt gerefereerd aan onderzoek naar de mogelijkheid en wenselijkheid om deze sociale norm uit te laten dragen door bedrijven en maatschappelijke organisaties, geldt dat het volgens onderzoek van Tabula Rasa voorkeur verdient om het afzenderschap onder te brengen bij een brede coalitie van maatschappelijke partijen of een onafhankelijke uitvoeringsorganisatie.[13] Dat kan de effectiviteit en duurzaamheid van de normstelling te vergroten. De overheid kan hierbij een ondersteunende rol vervullen door het proces te faciliteren en partners actief te betrekken.

Vraag:

Is er (internationaal) onderzoek gedaan naar de effectiviteit van normstelling bij de aanpak van discriminatie en racisme? Is hierbij onderscheid aan te brengen tussen juridische, sociale en ethische normstellingen? Is er, meer specifiek, (internationaal) onderzoek gedaan naar de rol van de landelijke en lokale overheid bij normstelling?

---

[12] Verwey-Jonker Instituur en Movisie, *Verkenning discriminatie en racisme in de zorg*, 2023.
[13] Tabula Rasa, *De haalbaarheid en effectiviteit van het uitdragen van een sociale norm*, 2025.

Antwoord:

Zowel door KIS als, meest recent, door Tabula Rasa is er onderzoek gedaan naar (de effectiviteit) van sociale normstelling. Hierbij is niet expliciet gekeken naar onderscheid tussen sociale, juridische en ethische normstelling. Ook is er niet specifiek gekeken naar een onderscheid tussen de landelijke en lokale overheid. Van belang is vooral dat er binnen verschillende domeinen (school, werkvloer etc.) een duidelijke antidiscriminatienorm geldt en dat dit door een brede coalitie van stakeholders wordt gedragen.

Vraag:

Is er (internationaal) onderzoek gedaan naar de effecten als deze normstelling vanuit de overheid uitblijft?

Antwoord:

Nee, een dergelijk onderzoek is niet gedaan. Van uitblijven van normstelling is ook geen sprake. Discriminatie is verboden, dat staat buiten kijf. Overtreding van dat verbod kan worden opgespoord en vervolgd door politie en openbaar ministerie. Er is een Meldpunt Online Discriminatie dat aanbevelingen kan doen om online discriminatie te verwijderen. Daarnaast kunnen burgers die zich gediscrimineerd voelen terecht bij antidiscriminatievoorzieningen voor advies en juridische bijstand en kunnen zij het College voor de Rechten van de Mens vragen om een oordeel over hun discriminatieklacht. Uit het reeds genoemde onderzoek van Movisie[14] blijkt dat wetgeving helpt bij het stellen van sociale normen tegen discriminatie. Mede om die reden wordt gewerkt aan een wetsvoorstel om de Algemene wet gelijke behandeling van toepassing te verklaren op het gehele overheidshandelen. Dat biedt niet alleen aan burgers de mogelijkheid om klachten over discriminatie door de overheid laagdrempelig voor te leggen aan het College voor de rechten van de mens, maar geeft ook een helder signaal af dat ook de overheid verantwoording moet afleggen over het naleven van het discriminatieverbod. Ten slotte werkt de overheid aan het voorkomen en aanpakken van discriminatie in de eigen organisatie en in de samenleving, onder meer door de door de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme ontwikkelde Discriminatietoets Publieke Dienstverleners en Discriminatietoets voor beleidsmakers breed onder de aandacht te brengen en deelnemers daaraan te begeleiden.

Vraag:

Is er (internationaal) onderzoek naar de onderlinge samenhang tussen de normstelling vanuit verschillende actoren, zoals burgers, maatschappelijke organisaties en de overheid? In 2024 hebben de Ministeries van SZW en BZK onderzocht of, en hoe, een sociale norm tegen discriminatie en racisme effectief kan worden uitgedragen door maatschappelijke en private partijen. De uitkomsten werden in 2025 verwacht, zo staat in de denkrichtingen. Zijn de resultaten al bekend? Zo ja, wat zijn de resultaten? Zo nee, bent u bereid deze alsnog met de Eerste Kamer te delen?

Antwoord:

Naar aanleiding van de versterking in het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme 2023[15] over hoe een sociale anti-discriminatoire

[14] Movisie, *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?*, 2025.
[15] *Kamerstukken II* 2023–2024, 30 950, nr. 355.

norm kan worden uitgedragen, hebben het Ministerie van SZW en het Ministerie van BZK onderzoeksbureau Tabula Rasa opdracht gegeven voor een haalbaarheidsonderzoek naar het maatschappelijk uitdragen van een sociale norm tegen racisme en discriminatie.[16] De resultaten van dit onderzoek zijn op 6 februari jl. met de Tweede Kamer gedeeld. Op uw verzoek treft u in de bijlage het eindrapport aan van Tabula Rasa.

Tabula Rasa heeft deskresearch gedaan en meer dan 25 interviews gehouden met experts op het gebied van discriminatie, belangenorganisaties en organisaties die zich direct of indirect bezighouden de aanpak van discriminatie. Uit het onderzoek blijkt dat het laten uitdragen van een sociale norm door maatschappelijke en private organisaties haalbaar en effectief kan zijn, mits dit zorgvuldig wordt vormgegeven. Om de effectiviteit en duurzaamheid van de norm te vergroten, verdient het volgens de onderzoekers de voorkeur om het afzenderschap onder te brengen bij een brede coalitie van maatschappelijke partijen of een onafhankelijke uitvoeringsorganisatie. De overheid kan hierbij een ondersteunende rol vervullen door het proces te faciliteren en partners actief te betrekken.

Tabula Rasa doet in het onderzoeksrapport een aantal aanbevelingen om in een vervolgtraject mee te nemen bij het vormgeven en uitdragen van een sociale norm. Om meer inzicht te verkrijgen hoe deze aanbevelingen praktisch kunnen worden uitgewerkt, zijn de departementen BZK en SZW voornemens een klein aanvullend onderzoek te laten doen.

Vraag:

Uit de voortgangsrapportage van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme blijkt dat cumulatieve discriminatie in vergelijking met andere Europese landen in Nederland vaker voorkomt. Wat is volgens u de verklaring hiervoor? Wat betekent deze constatering van de Staatscommissie voor de aanpak van discriminatie en racisme in Nederland? Hoe is dit vertaald in de denkrichtingen?

Antwoord:

De Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme vergelijkt twee soorten ervaren cumulatieve discriminatie. Ten eerste ervaren cumulatieve discriminatie door personen met een Turkse herkomst in Nederland, België, Duitsland, Oostenrijk, Denemarken en Zweden. En ten tweede ervaren cumulatieve discriminatie door personen met een Noord-Afrikaanse herkomst in Nederland, België, Frankrijk, Italië en Spanje. Op basis van deze vergelijkingen concludeert de Staatscommissie dat cumulatieve discriminatie in Nederland veel voorkomt, zelfs vaker dan in de meeste onderzochte Europese landen.

De Staatscommissie noemt twee mogelijke verklaringen: het is mogelijk dat in Nederland mensen uit deze herkomstgroepen vaker blootgesteld worden aan discriminatie, en het is mogelijk dat zij bewuster zijn en discriminatie beter herkennen. Het is niet zeker welke oorzaak (het meest) aan de onderzoeksresultaten ten grondslag ligt. Het kabinet zal een reactie op de bevindingen van de staatscommissie over cumulatieve discriminatie meenemen in de reactie op het eindrapport van de staatscommissie. De staatscommissie heeft haar eindrapport op 8 juli 2026 gepubliceerd. Ik informeer de Tweede Kamer in mijn eerstvolgende voortgangsbrief over de aanpak van discriminatie en racisme over de planning van de kabinetsreactie op het eindrapport.

[16] Tabula Rasa, De haalbaarheid en effectiviteit van het uitdragen van een sociale norm, 2025.

Vraag:

Sinds 2020 spreekt het Sociaal Cultureel Planbureau bij moslimdiscriminatie van «chronische discriminatie» omdat het een hardnekkig, structureel probleem is dat in alle lagen van de Nederlandse samenleving voorkomt. Daarnaast is sprake van hoge ervaringscijfers, intersectionele discriminatie, dagelijks impact en veel online haat. In het onderzoek naar de bestrijding van moslimdiscriminatie (in het kader van het vorig Nationaal Programma) worden kansrijke versterkingen genoemd om moslimdiscriminatie aan te pakken. In de Tweede Kamerbrief van 21 maart 2025 over dit onderzoek staat dat de reactie van de regering wordt verwerkt in het nieuwe Nationaal Programma. Niet alle versterkingen zijn opgenomen de denkrichtingen. Graag ontvangen de leden een toelichting per voorgestelde versterking waarom deze wel of niet zijn opgenomen.

Antwoord:

Op 12 december 2025 heeft de voormalig Minister van BZK de denkrichtingen ten behoeve van een Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme gedeeld met uw Kamer.[17] In dit document is ten behoeve van de versterking van de aanpak van moslimdiscriminatie opgenomen «dat het kabinet eind 2025 met een reactie zal komen over hoe het concreet een vervolg gaat geven aan de uitkomsten van het onderzoek». Op 12 december 2025, parallel aan de denkrichtingen, heeft voormalig Staatssecretaris van Participatie en Integratie tezamen met de Minister van BZK en mede namens de Minister van OCW de kabinetsreactie op het Nationaal onderzoek moslimdiscriminatie en versterking aanpak moslimdiscriminatie naar de Tweede Kamer verzonden.[18] Een van de maatregelen die worden genoemd in deze kabinetsreactie is vervolgonderzoek door KIS naar welke maatregelen om moslimdiscriminatie aan te pakken, kansrijk zijn. Dat onderzoek loopt. De verwachting is dat het eind 2026 wordt afgerond. Daarnaast heeft de NCDR aangekondigd in 2027 met een advies te komen over de aanpak van moslimdiscriminatie, naar aanleiding van het Nationaal onderzoek moslimdiscriminatie en in consultatie met de islamitische gemeenschap in Nederland.

Vraag:

De leden hechten uiteraard ook aan effectieve wetgeving op het gebied van de aanpak van discriminatie en racisme en zijn daarom geïnteresseerd in de relatie van de denkrichtingen met de resultaten van het parlementair onderzoek naar effectiviteit van antidiscriminatie wetgeving. Kunt u aangeven welke aanbevelingen wel onderdeel uitmaken van de denkrichtingen en welke niet en waarom niet? In de denkrichtingen staat dat «momenteel onderzocht [wordt] of wet- en regelgeving tegen discriminatie kan worden aangevuld, zodat het handelen van overheidsorganisaties kan worden getoetst aan het beginsel van gelijke behandeling». Door wie wordt dit onderzocht en wanneer zijn de resultaten te verwachten?

Antwoord:

In het onderzoek van de parlementaire onderzoekscommissie (POC) van de Eerste Kamer naar de effectiviteit van discriminatiewetgeving zijn een aantal aanbevelingen aan de wetgever gedaan om discriminatie te voorkomen en te bestrijden. De POC richtte zich op het wetgevingsproces,

[17] *Kamerstukken I*, 2025./26, 30 950, C.
[18] *Kamerstukken II* 2025/26, 30 950, nr. 505.

op de inhoud van de wetgeving, compensatie van in het verleden ontstane verschillen, en op de bestrijding van discriminatie op gemeentelijk niveau. Verder constateerde de POC dat op het gebied van randvoorwaarden, rechtsbescherming en opsporing en handhaving veranderingen denkbaar zouden zijn. In de versterkingen en de meerjarenagenda die in de denkrichtingen worden voorgesteld, komen vrijwel alle aanbevelingen van de POC aan bod. Waar dat niet zo is, hebben andere instellingen, zoals het College voor de Rechten van de Mens en de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme, voorstellen gedaan.

Op 27 maart 2026 heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd over mijn voornemen om de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) uit te breiden, zodat voortaan ook al het overheidshandelen onder de reikwijdte van deze wet valt.[19] Mijn ministerie heeft daar intern onderzoek naar gedaan: dat is het onderzoek waaraan de leden refereren. Uitbreiding van de Awgb geeft burgers de mogelijkheid een klacht over discriminatie door de overheid ter beoordeling voor te leggen aan het College voor de rechten van de mens. Dit kunnen burgers nu al doen bij klachten over discriminatie door bedrijven en organisaties zoals scholen en ziekenhuizen, of als de overheid hun werkgever is. Doel van de uitbreiding is om datzelfde mogelijk te maken voor klachten over discriminatie door bijvoorbeeld de politie of de gemeente. Het streven is om het wetsvoorstel in de eerste helft van 2027 in internetconsultatie aan te bieden.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van Volt

Vraag:

De Europese Commissie heeft onlangs in de *Union of Equality: Anti-Racism Strategy 2026–2030* een recent OECD-onderzoek geciteerd dat aangeeft dat raciale of etnische discriminatie in de EU jaarlijks tot circa € 12,7 miljard aan gemiste economische productie kan kosten. Dit onderzoek toont aan dat discriminatie en racisme niet alleen een maatschappelijk probleem is maar ook een economisch probleem. Een kostenanalyse van de impact van discriminatie en racisme op Nederlands niveau kan helpen om de maatschappelijke en financiële urgentie van bestrijdingsmaatregelen objectief te onderbouwen en prioriteiten te stellen in beleid. Tijdens het debat over de begroting BZK 2025 in de Eerste Kamer op 8 april 2025 gaf uw voorganger aan dat kosten van discriminatie en racisme betrokken zouden worden bij het meerjarenprogramma van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme. Een meerjarenprogramma heeft de Kamer niet ontvangen. Kunt u aangeven wat de stand van zaken is rondom dat kostenonderzoek? Bent u voornemens om te onderzoeken wat discriminatie en racisme Nederland jaarlijks kost in economische termen (bijvoorbeeld in termen van verlies aan productiviteit, gezondheidskosten, en sociale kosten)?

Antwoord:

In de denkrichtingen die aan uw Kamer zijn gezonden is opgenomen dat de NCDR, in samenwerking met onderzoeksinstituten, een grootschalig onderzoek naar de kosten van discriminatie en racisme en de baten van het bestrijden ervan zal starten (voorgestelde versterking 1). Het onderzoek waaraan mijn voorganger tijdens het debat over de begroting van BZK op 8 april 2025 refereerde, betreft dit onderzoeksvoornemen van

[19] *Kamerstukken II* 2025/2026, 30 950, nr. 28 481–25.

de NCDR. Ik ondersteun dat voornemen. De uitwerking heeft enige vertraging opgelopen, maar zal dit najaar worden opgepakt door de NCDR.

Vraag:

Tijdens de algemene politieke beschouwingen in de Eerste Kamer van november 2024 heeft Minister-President Schoof toegezegd dat in Q1 van 2025 het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme aan de Kamer zou worden toegezonden. Uw voorganger heeft tijdens het debat over de begroting BZK 2025 in de Eerste Kamer toegezegd dat het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme in het voorjaar van 2025 aan de Eerste Kamer zou worden toegestuurd. Inmiddels is het 2026 en heeft de Eerste Kamer slechts «denkrichtingen» ontvangen. Wat is de formele status van dit document, nu het niet gebruikelijk is om denkrichtingen aan de Kamer te sturen, wanneer een beleidsprogramma beloofd is? Waarom heeft het zo lang geduurd om tot deze denkrichtingen te komen, terwijl de Kamer juist aandringt op stevige, structurele maatregelen tegen discriminatie en racisme? Hoe verhoudt deze beperkte stap zich tot de maatschappelijke urgentie en de eerder uitgesproken ambities van het kabinet? Hoe wordt geborgd dat deze denkrichtingen daadwerkelijk leiden tot concrete beleidskeuzes en niet blijven steken als vrijblijvend document? Welke tijdlijn en procesafspraken hanteert u voor de verdere uitwerking richting een Nationaal Programma? Komt er alsnog een nieuw Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme, en zo ja, wie draagt hiervoor de politieke en ambtelijke regie? Zo nee, hoe geeft u dan een extra en zichtbare impuls aan de bestrijding van discriminatie en racisme? Hoe verhoudt het ontbreken van een Nationaal Programma zich tot de huidige, voornamelijk adviserende rol van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme? Bent u voornemens de rol en positie van de NCDR wettelijk te verankeren, mede in het licht van vergelijkbare ontwikkelingen rond andere nationale coördinatoren?

Antwoord:

De denkrichtingen zijn een aanzet tot een Nationaal Programma. Het stuk heeft geen formele status, maar is aan uw Kamer gezonden om inzicht te geven in de stand van het denken op dat moment met betrekking tot de aanpak van discriminatie. Omdat de besluitvorming over het nationaal programma en de meerjarenagenda te zeer samenliepen met de kabinetswissel, heeft mijn ambtsvoorganger daarvoor gekozen. Daarbij markeerde dit ook het einde van de fase waarin de NCDR de voortrekkersrol vervulde bij het opstellen van de programma's. De denkrichtingen zijn nog op de oude wijze tot stand gekomen, zoals beschreven in de antwoorden van de leden van GroenLinks/PvdA (thans PRO) en de fractie Visseren-Hamakers.

Zoals in de denkrichtingen en in de begeleidende brief beschreven, loopt er al een heel aantal trajecten om discriminatie tegen te gaan. Deze trajecten worden onverminderd voortgezet. Zo heb ik de Tweede Kamer de voornoemde brief gezonden over mijn voornemen om de Awgb uit te breiden met al het overheidshandelen. Daarnaast is de Wet bescherming tegen discriminatie op de BES per 1 januari 2026 in werking getreden en heb ik de Wet bijstand bij discriminatie in (internet)consultatie gebracht. Mijn streven is om dit wetsvoorstel in het najaar aan de Raad van State te zenden voor advies. Verder is op 1 juli 2026 een projectteam gestart voor de duur van vier jaar dat aan zo veel mogelijk overheidsinstanties begeleiding biedt bij het doorlopen van de Discriminatietoets Publieke Dienstverleners (DPD) en de Discriminatietoets voor beleidsmakers die

door de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme zijn ontwikkeld. Er is dus wel degelijk sprake van ambitie om discriminatie aan te pakken.

De leden van de fractie van Volt vragen hoe er vervolg wordt gegeven aan de denkrichtingen. Mijn ministerie is gestart met het coördineren van een overkoepelend programma om discriminatie aan te pakken. Dit programma zal voortborduren op al het voorwerk dat is gedaan en dat zijn beslag heeft gekregen in de denkrichtingen. Dit wordt aangevuld met nieuwe inzichten en ontwikkelingen, zoals het eindrapport van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. In het Commissiedebat discriminatie, racisme en mensenrechten van 21 mei 2026 heb ik de Tweede Kamer de toezegging gedaan om na de zomer een planning te verzenden voor dat overkoepelende programma. Ik stuur deze planning voor het herfstreces aan de Tweede Kamer. De coördinatie van dat programma ligt bij mij. De rol van de NCDR is, zoals de leden van de Volt fractie constateren, gewijzigd. De NCDR heeft sinds 2026 een adviserende rol en al enkele waardevolle adviezen uitgebracht. Uniek aan de NCDR is zijn positie als regeringscommissaris: onderdeel van de overheid, maar wel op afstand daarvan voor een kritische blik, en met een brede ingang in diverse groepen in de samenleving, gekoppeld aan expertise. De adviezen van de NCDR zullen door de departementen die het aangaat worden meegenomen in het opstellen van beleid. Op deze wijze worden deze adviezen meegenomen in het opstellen van het overkoepelende programma. Ik ben daarnaast voornemens de NCDR wettelijk te verankeren, zoals ook is opgenomen in het coalitieakkoord. De voorbereidingen daarvan lopen op dit moment. Het streven is om het wetsvoorstel voor het eind van 2026 in internetconsultatie te brengen.